

Az elektronikus dokumentumok és könyvtári használatuk Helyzetkép

Berke Barnabásné

A következő összeállítás a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma könyvtári osztálya számára készült 2001 márciusában.

Terminológia

A téma tárgyalásához szükségesnek látszik meghatározni, mit neveznek ma a könyvtári gyakorlatban elektronikus dokumentumnak.

Elektronikus dokumentum: számítógéppel kezelhető, digitálisan kódolt dokumentum, amely vagy valamely fizikai hordozón jelenik meg, és használatához számítógéphez illesztett vagy annak részét képező periféria (pl. CD-ROM lejátszó, lemez meghajtó) szükséges, vagy hálózati úton érhető el (pl. távoli hozzáférésű adatbázis, elektronikus hirdetőtábla, elektronikus időszaki kiadvány, webterület).

A helyzetjelentésben a fenti meghatározás szerinti, a különböző könyvtárak gyűjtő- és szolgáltatási körébe tartozó elektronikus dokumentumokról adunk áttekintést. Az áttekintés részét (utolsó fejezetét) képezi egy kérdőíves felmérés összefoglalása, értékelése.

Bevezetés

Az elektronikus dokumentumok feltűnéséig a különböző típusú könyvtárak gyűjtőkörébe általában különböző típusú **kiadványok** tartoztak, ezeket szerezték be (vétel, kötelezpéldány szolgáltatás, cse-re vagy ajándék útján) és szolgáltatták olvasóiknak (helyben olvasás, kölcsönzés, másolatszolgáltatás és egyéb módon). Az 1980-as években a kiadvány megnevezést egyre inkább felváltotta a kiadványok tágabb körére használt **dokumentum** kifejezés, napjainkban pedig – főként az általánosan elterjedt angolszász terminológiában – a **forrás** (resource) kifejezés honosodott meg, amely már az elektronikus formában megjelenő dokumentumokat (információforrásokat) is magába foglalja. A kiadványnak van fizikai formája, amelyet valamely kiadó terjesztésre szán, annak példányai egyformák és változtathatatlanok, következésképpen viszonylag egyértelműen számba vehetőek és nyilvántarthatók, illetve megőrizhetőek és rendelkezésre bocsáthatók, azaz szolgáltathatók. Nem ilyen egyértelmű a helyzet akkor, ha csak hálózaton, az internet webhelyein/csomópontjain vagy belső hálózaton (intraneten) közzétett, ún. távoli hozzáférésű elektronikus dokumentumokról van szó. Ezek maradandósága erősen megkérdőjelezhető, fizikai formájuk csak akkor van, ha a használó olyan hardver és szoftver eszközökkel rendelkezik, amelyekkel tartalmuk megjeleníthető, letölthető, kinyomtatható, mi több, a megjelenített forma függ a rendelkezésre álló eszközök minőségétől, képességeitől, tulajdonságaitól. Ez még a fizikai formában megjelentetett/terjesztett elektronikus dokumentumok (általában CD-ROM-ok, floppy lemezek, DVD-k stb.) esetében is igaz. A könyvtáraknak tehát fel kellett és kell készülniük a helyi hozzáférésű (valamely fizikai hordozón megjelent és terjesztett) és a távoli hozzáférésű (hálózaton elérhető) dokumentumok/források kezelésére. Ez azt is jelenti, hogy bizonyos esetekben – bár ez még nem világszerte elterjedt –, a

könyvtári on-line katalógusokban megjelennek az URL-ek, amelyek bizonyos források internet címeihez vezetnek el.

1. Az elektronikus dokumentumok könyvtári kezelése

Míg a nyomtatott kiadványok kiadása, előállítása, terjesztése több évszázadon keresztül kialakult gyakorlatnak megfelelően történt, e hagyományoknak megfelelően könyvtári kezelésükre is viszonylag stabil, nemzetközileg is egységesnek mondható szabályokon alapuló gyakorlat alakult ki. Közel sem mondható ez el az elektronikus, ezek közül is különösképpen nem a távoli hozzáférésű dokumentumokra/forrásokra. A háló-dokumentumok a hozzáférés szempontjából lehetnek bárki számára – aki a megfelelő eszközökkel rendelkezik – ingyenesen, szabadon elérhetőek, ugyanakkor vannak csak előfizetés, vásárlás útján igénybe vehetőek. Ezek közül legismertebbek és a könyvtári beszerzés szempontjából legdrágábbak a tudományos folyóiratok, illetve a bibliográfiai adatbázisok, rekordszolgáltatások, amelyekből térítés ellenében átvehető/letölthetőek a kívánt tételek. A mai, modern szolgáltatásokra vállalkozó könyvtáraknak jelentős anyagi forrásokra kellett szert tenniük ahhoz, hogy alkalmazni tudják az információ technológiát, és használóik számára biztosítani tudják az elektronikus úton elérhető szolgáltatásokat. Be kellett és kell szerezniük a megfelelő hardver és szoftver eszközöket: egyre növekvő számú, hálózatba kapcsolt számítógépes munkaadások a személyzet és az olvasók számára, integrált könyvtári szoftverek az állományok számbavételéhez, szabványos felületek és protokollok a globális számítógépes kommunikációhoz, szabványos adat- és rekordcsere formátumok. Világszerte folyamatos képzést és továbbképzést kellett és kell biztosítani a könyvtári személyzet és

a használók számára az elektronikus környezet kínálta lehetőségek használatához.

Egyre inkább felismerhető az a jelenség is, hogy a valaha kéziratos formában, nyomtatásban vagy egyéb módon sokszorosított formában előállított dokumentumokat (szövegek, képek, hangzó anyagok, álló-, illetve mozgóképek, azaz valamennyi, a kulturális örökség részét képező könyvtári, levéltári anyag) a megőrzés és a hozzáférhetőség érdekében, általában nagyszabású, államilag finanszírozott nemzeti programok, vagy nemzetközi szervezetek által támogatott projektek keretében digitalizálják. Ugyanakkor ma már alig születik olyan fizikai hordozón megjelentetett és terjesztett dokumentum, amelynek ne lenne elektronikusán tárolt kézirata/eredetije.

A könyvtárak azzal a kérdéssel szembesülnek, milyen elektronikus dokumentumokat szerezzenek be, vagy melyekhez vásárolják meg a hozzáférés/használat jogát, milyen szolgáltatásokat nyújtsanak ezekből ahhoz, hogy a felhasználói igényeknek megfeleljenek. Bár a digitális korszak már évekkel ezelőtt beköszöntött és az elektronikus könyvtári szolgáltatások ugrásszerűen növekedtek, ezek tervszerű alakítása, modellek felállítása, illetve a már kialakult formák értékelése még hátra van.

2. Helyi hozzáférésű elektronikus dokumentumok

CD-ROM (DVD) kiadványok

A CD-ROM-on (DVD-n) megjelentetett kiadványok száma az egész világon még mindig növekvő tendenciát mutat. Szinte valamennyi könyvtár állományában jelen vannak, beszerzésük, feldolgozásuk, használatuk már-már hagyományos tevékenységnek tekinthető. Nem árt azonban felsorolni – könyvtári szempontból – előnyeiket és hátrányait.

Előnyeik: viszonylag elérhető áron férhető hozzá a felhasználók széles köre számára olyan dokumentumok (kézikönyvek, szótárak, bibliográfiák, adattárak), amelyeknek nyomtatott példányai már nem szerezhetőek be, vagy rendkívül helyigényesek, szegényes mutató apparátusuk korlátozzák bennük a visszakeresést. A multimédia CD-ROM-ok nagyban hozzájárulnak az általános tájékozódáshoz, segítik az iskolai oktatást és az otthoni tanulást.

Hátrányaik: az egyre fejlettebb keresőrendszerekkel felépített adatbázisok, multimédia CD-ROM-ok használatához egyre nagyobb kapacitású, nagyfelbontású képernyővel, fülhallgatóval stb. felszerelt számítógépek szükségesek. Minél inkább bővül a választék, annál nagyobb szükség van a könyvtári CD-ROM tornyok vagy a CD tartalmakat tároló szerverek kapacitásának bővítésére. A bővülő tartalmú anyagok (pl. nemzeti bibliográfiák, adatbázisok) frissítéseire is elő kell fizetni. A CD-ROM-ok könyvtári feldolgozása meglehetősen időigényes. Annak ellenére, hogy a korábban CD-ROM-on megjelent kiadványokat egyre inkább a web-re költöztetik, feltűnő az a jelenség, hogy az ezen a hordozón terjesztett elektronikus dokumentumok száma jelentős mértékben emelkedik mind Közép-Európában, mind a Közel-Keleten. A 90-es évek DOS alatt futó, hálózatban nem használható CD-ROM-jainak beszerzése, használatása és megőrzése ma már komoly gondot jelent a fejlett országok állománygyarapítással foglalkozó könyvtárosai számára.

3. Távoli hozzáférésű elektronikus dokumentumok típusainak áttekintése

3.1. Elektronikus folyóiratok, folyóirat archívumok, katalógusok

Mai könyvtári életünkben még világszerte eldöntetlen, mely kiadványokat sorolják az elektronikus folyóiratok kategóriájába. Azokat-e, amelyek megje-

lennek hagyományosan nyomtatott formában és ugyanakkor hozzáférhetőek elektronikusan valamely fizikai hordozón (CD-ROM-on) vagy elérhetőek a hálózaton, vagy azokat, amelyeknek tartalma eredetileg is csak az Interneten férhető hozzá. Egyelőre valamennyit elektronikus folyóiratokként kezelik és hatalmas digitális adattárakat hoznak létre a tartalmak közzétételére, megőrzésére és elérhetővé tételére.

A tudományos folyóiratok, amelyek egyaránt nélkülözhetetlenek valamennyi tudományág számára a felsőoktatásban és a kutatásban, az utóbbi tíz évben hihetetlen módon megdrágultak. Az ARL = Association of Research Libraries (USA) adatai szerint áruk emelkedése 1986 és 1998 között 179%-os volt. Az árak különösképpen a természettudomány, a műszaki tudományok és az orvostudomány területén emelkedtek, főként a nagy kereskedelmi kiadók kínálatában, amelyek gyakorlatilag ellenőrzésük alá vonták az egyes szakterületeken kezelt tudományos publikációk közzétételét. A könyvtárak válasza erre az volt, hogy csökkentették a monografikus kiadványokra fordított összeget, de lemondani kényszerültek számos folyóirat előfizetéséről is. Ezzel egyidejűleg együttműködési köröket alakítottak ki a beszerzésben és fejlesztették a könyvtárközi kölcsönzést. Elterjedt gyakorlattá vált a helyi, regionális és országos szintű könyvtári konzorciumok létrehozása és a licencszerződéseken alapuló előfizetés, különösképpen a távoli hozzáférésű elektronikus folyóiratokra. Az egyetemek és tudományos társaságok (anya-intézmények) azt is célul tűzték ki, hogy saját kezükbe veszik a tudományos eredmények hálózaton való közzétételét oly módon, hogy eltekintenek a professzionális, multinacionális kiadók közreműködésétől – melyek neve eddig fémjelzte a publikációk értékét, tudományos hitelességét –, azaz vállalják, hogy eltekintenek a szerkesztői lektorálástól (peer-review).

A leginkább célravezetőnek mégis az tűnik, ha együttműködés jön létre a kutatóhelyek, felsőoktatási intézmények és könyvtáraik, valamint a ki-

adók és a terjesztők között az ún. folyóíratlánc helyreállításában. Legalábbis ez volt a konklúziója annak a vitának, amely könyvtárosok, kiadók és terjesztők között zajlott a LIBER (Európai Tudományos Könyvtárak Ligája) 2000. évi koppenhágai éves konferenciáján.

Az ISSN Nemzetközi Központnak a világon számon tartott és a párizsi központi adatbázisába bejelentett időszaki kiadványokról készített mai statisztikája szerint 9.245 elektronikus időszaki kiadványt jelentettek a nemzeti központok (illetve ennyire adtak ki nemzetközi azonosítót). Ebből az ISSN Nemzetközi Központ 2.335-re, az Egyesült Államok 1.823-ra, Kanada 1.614-re, az Egyesült Királyság 961-re, Németország 412-re, Ausztrália 456-ra, Norvégia 236-ra Magyarország 206-ra, Mexikó 205-re, Franciaország 133-ra, Spanyolország 147-re, Svédország 150-re, Csehország 111-re, valamennyi többi ország 100-nál kevesebb kiadványra adott ISSN-t. Az ISSN Nemzetközi Központ megvalósította az elektronikus időszaki kiadványok ISSN-jének programon keresztüli összekötését az URN-nel (Uniform Resource Name = egységes helymegnevezés), melynek révén az URL-ek változásától függetlenül az ISSN-en keresztül elérhetőek az időszaki kiadványok bibliográfiai rekordjai és maguk az elektronikus tartalmak is.

A CONSER-hez (Cooperative Online Serials: az amerikai Időszaki Kiadványok Közös Online Katalógusa) és a CASA-hoz (Cooperative Archive of Serials and Articles: olasz kezdeményezésű projekt = Időszaki Kiadványok és Folyóiratcikkek Központi Lelőhely Adatbázisa) hasonló nemzetközi központi katalógus projektek megvalósítása jobb eredményeket és komoly szellemi és anyagi megtakarítást jelenthetne nemcsak a világon létező hagyományos (nyomtatott), hanem az elektronikus időszaki kiadványok számbavétele terén is. Részben ennek megvalósítására törekszik az ISSN Nemzetközi Központ Párizsban.

3.2. Elektronikus könyvek

Az elektronikus könyv, e-könyv kifejezést az elmúlt évek során sokféle értelemben használták. Bármiféle, elektronikus formában megjelentetett monografikus művet jelentett, de jelentette azt az eszközt is, amely elektronikus szövegek olvasására alkalmas. Jelenleg három ilyen készüléktípust tartanak számon. Az egyik az ún. „dedikált olvasókészülék”, amelynek mérete kb. egy keménykötésű könyvével azonos, 10-15 könyv egyidejű tárolására alkalmas, hangzó és videóanyagok kezelését is lehetővé teszi. Az olvasó kedve szerint mozgathatja, jegyzetelheti a dokumentumokat, hiperlinkes tartalomjegyzék használatával közvetlenül elérheti a kívánt témákat, fejezeteket. A másik típus a „tenyér számítógép” vagy „zsebPC”, amely nem nagyobb egy csomag játékkártyánál és a szokásos PC funkciókon kívül e-könyvek olvasására is alkalmas, igaz, kevesebb szöveget tárol, mint a dedikált készülék. A harmadik a hagyományos PC vagy laptop, amelyet azonban speciális e-könyv szoftverrel látnak el, hogy a könyv ne legyen másolható vagy nyomtatható, kizárólag olvasható. E-könyveket az erre szakosodott könyvesboltokban vagy a hálózaton lévő virtuális könyvespolcokról már lehet vásárolni. A katalógusból történő kiválasztást (és a fizetést, amelyhez általában hitelkártyát használnak) követően másodperceken belül a vásárló készülékére töltik a könyvet. Az e-könyv ára az esetek többségében megegyezik a nyomtatott könyvével, vagy annál valamivel alacsonyabb. Becslések szerint ma kb. 50 ezer e-könyv van jelen a piacon, de számuk növekedése nehezen követhető. Vásárlóik többsége fiatal férfi, a tartalom terén a sci-fi és a műszaki téma dominál.

A kihívás abban rejlik, hogyan kerülnek az e-könyvek a könyvtárba, hogyan lehet ezeket állományba venni, katalogizálni és kölcsönözni. Néhány amerikai közkönyvtárban már bevezették az olvasókészülékek kölcsönzésével együtt a tartalmakét is (természetesen az olvasónak lehet saját készüléke is). A kölcsönzési határidő a katalógusba és az e-könyvbe

kódolva automatikusan jár le, a tartalom automatikusan törli magát, illetve jelzi a könyvtár számára, hogy újra kölcsönözhető. A hagyományos könyvkereskedelem fel fog készülni arra, hogy ezekkel a tulajdonságokkal együtt lássa el e-könyveivel a könyvtárakat. A másik megoldás, hogy a könyvtár OPAC-jába töltött MARC rekordokkal együtt a tartalom is a könyvtár „állományába” kerül, ahonnan azután akár a könyvtár honlapján keresztül valósul meg az olvasói kiszolgálás. Ez feltehetően azzal az előnnyel jár majd, hogy az olvasó perceken belül magánál tudhatja azt a tartalmat, amelyhez ma csak helyben és kézzel foghatóan juthat hozzá. A könyvtárnak viszont csak azt kell beszereznie, amire igény van, azt sem fizikai valóságában. Mindez még csak elképzelés, de a könyvtáraknak – használóik érdekében – el kell gondolkodniuk az e-könyvekkel kapcsolatos jövőbeni teendőikről.

3.3. Az elektronikus, on-line bibliográfia/katalógus mint könyvtári szolgáltatás

Napjainkban a legtöbb könyvtári gyűjtemény on-line olvasói katalógusokon (OPAC-ok) keresztül férhető hozzá vagy a könyvtárban vagy a hálózaton. Hosszú évtizedek nemzetközi és nemzeti összehangoló munkájának (IFLA programok, ISO és EN szabványok kidolgozása, alkalmazása, adaptációja) eredményeként e katalógusok, bibliográfiai adatbázisok hálózati összekapcsolása révén, közös felhasználói felületen való együttes keresést lehetővé téve a gyakorlatban megvalósulni látszik a „világkatalógus” ideája.

A mai kihívást az jelenti, hogy az elektronikus dokumentumok közül, a nemzeti impresszumnak számító hálóforrásokból melyekről kerüljenek bibliográfiai tételek a katalógusokba. A tájékoztatás szempontjából természetesen minél több, tartalmában magas színvonalúnak ítélt, a könyvtárak hálózatba kapcsolt olvasói termináljairól elérhető távoli hozzáférést elektronikus forrásról tájékoztatni illene.

Kérdés azonban, hogy a témérdek munkával, bibliográfiailag hiteles módon számbavett dokumentumok meddig férhetők hozzá, meddig maradnak azon a helyen, ahol eredetileg megjelentek. Több nemzeti könyvtár álláspontja szerint csak azokat az e-dokumentumokat szabad számbavenni, amelyeket – erős szelekciót alkalmazva – a könyvtárak megőrzésre alkalmasnak ítélnék és archiválni is képesek.

Amióta a könyvtárak távoli hozzáférésű dokumentumokkal is gazdagítják gyűjteményüket, meg kellett oldaniuk, hogy a katalógustételen keresztül közvetlenül tegyék hozzáférhetővé magát az elektronikus forrást. Ennek eszköze a legtöbb esetben az egységes helymeghatározó URL (Uniform Resource Locator) megadása az on-line katalógusban. A kapcsolat azonban csak addig élő, amíg a megadott cím érvényes.

A CURL (Consortium of University Research Libraries) 21 angol egyetemi könyvtár együttműködésével és teljesjogú tagságával, valamint a British Library, a National Library of Scotland, a National Library of Wales és további két szakkönyvtár társulásával létrehozott, jelenleg 23 millió MARC rekordot tömörítő bibliográfiai adatbázis, amelyből a tételek versenyképes áron tölthetők le.

Az ún. szürke irodalom nyilvántartására és nagy adatbázisokon keresztüli hozzáférésekre együttműködéssel létrehozott hálózat

Greynet (URL: <http://www.konbib.nl/infolev/greynet>), illetve egy európai projekt
EAGLE (URL: <http://www.konbib.nl/sigle>) vállalkozott.

4. Előfizetés, ingyenes hozzáférés

Kétségtelen tény, hogy egyre nő az ingyenesen elérhető dokumentumok száma a hálózaton, de ezek feltehetően nem fogják helyettesíteni a növekvő előfizetésekhez kötött, az ún. mély-weben (Deep-

Web) adatbázisokban, jelszó ellenében elérhető forrásokat. Az utóbbi két évben ezek száma 12-20%-kal nőtt az összes web tartalomhoz képest. Komoly fejlődésnek indult a szerzői jogok elektronikus nyomon követése is.

Az egyetemi és egyéb felsőoktatási könyvtárakban a hallgatók és az oktatók általában ingyenesen férnek hozzá az előfizetett elektronikus folyóiratokhoz és tematikus adatbázisokhoz az intézmény valamennyi, a hálózathoz csatlakoztatott számítógépéről. A cikkek olvashatók a képernyőn, tanulási, oktatási és kutatási célra egyetlen példányban letölthetők, nyomtathatók.

A szakirodalomban kevés olyan felmérés található, amely pontosan tükrözné, mennyit költenek a könyvtárak elektronikus dokumentumokra/forrásokra. Kimutatható azonban, hogy a ráfordítások folyamatosan emelkednek, egyes adatok szerint 4-5 éven belül megkétszereződnek. A pontosabb elemzések hiányának oka részben abban keresendő, hogy még mindig nem egyértelmű, mit tekintenek az egyes könyvtárak elektronikus dokumentumnak (számítógépes fájlok, adatbázis szolgáltatások, elektronikus folyóiratok és könyvek, saját építésű on-line katalógusok, saját előállítású digitalizált anyagok, honlapok, tájékoztatók és egyéb elektronikus szolgáltatások) s az sem, hogy az ezek használatával, kölcsönzésével, hardver és szoftver kiadásokkal kapcsolatos járulékos költségeket mely rovatokban könyvelik el.

5. Kölcsönzés, könyvtárközi kölcsönzés

Az elektronikus dokumentumok közül a helyi hozzáféréseük (CD-ROM-ok) kölcsönzése gyakorlatilag megoldott a közkönyvtárakban, ugyanúgy kölcsönözhetőek, mint a hagyományos dokumentumok.

A távoli hozzáférésű, előfizetés ellenében használható dokumentumok (folyóiratcikkek, kutatási jelentések, szürke irodalom) kölcsönzésének elvben nem lennének technikai akadályai, annál inkább nehézséget jelent a használati korlátozás, illetve a díjfizetések megállapítása. Ennek oka, hogy egyre nagyobb hangsúllyal jelentkezik az ún. virtuális könyvtárközi kölcsönzés, amelynek eltérő a szerzői jogi megítélése. A számítógépes hálózat által nyújtott lehetőségek addig nem esnek külön elbírálás alá, amíg pusztán az információáramlást teszik lehetővé, tehát vonatkozik rájuk a szerzői jog szabad felhasználási esetköre. Amikor azonban átlép a rendszer az internetes tartalomszolgáltatásba (tehát a dokumentumok szolgáltatása számítógépes hálózat útján történik), már nem vonatkoznak rá a hagyományos könyvtárközi kölcsönzés szabályai.

6. A szerzői joggal kapcsolatos kérdések

A könyvtári eszme, a bármely információhoz való szabad és korlátlan hozzáférés ellentmondani látszik az alapvető szerzői jogi szabállyal, azaz a szerző kizárólagos jogához műve bármilyen felhasználására. Valójában azonban a könyvtárak hagyományos szolgáltatásai nem sértették a szerzők jogait, mert csak az ún. „szabad felhasználás” jogával éltek.

A jelenlegi jogi szabályozás nemzetközi egyezményeken alapul, mint amilyen a Berni Unió Egyezmény, amelyhez eddig több, mint 150 ország csatlakozott, valamint a WIPO (Szellemi Tulajdon Világszervezete) Szerzői Jogi Szerződése, amely a modern felhasználások, pl. internet, elektronikus dokumentumok tekintetében meghatározó.

A helyben olvasás az elektronikus dokumentumok esetében sem minősül felhasználásnak és a könyvtár olvasói vagy felhatalmazás nélkül, vagy bizonyos esetekben felhasználói jogosultság (IP cím, jel-

szó) birtokában olvashatják, saját céljukra egyetlen példányban letölthetik vagy kinyomtathatják az elektronikus dokumentumok részleteit (pl. egyes cikkeket, fejezeteket). Semmiképpen sem tölthetnek le vagy másolhatnak teljes műveket.

Az internetes felhasználások bonyolult felelősségi láncolatot alkotnak. A hálózati szolgáltatások három legfontosabb szereplője:

- ☛ a tartalomszolgáltató, amely a honlapot saját nevében üzemelteti,
- ☛ az internetszolgáltató (ISP, service vagy host provider), amely tárhelyet nyújt a tartalomszolgáltató számára, és
- ☛ a hozzáférés-szolgáltató, amely a telefonvonalat szolgáltató cég.

A három szereplő közül igazából a tartalomszolgáltató felelőssége a legnagyobb, de az internetszolgáltató is végez szerzői jogilag releváns felhasználási cselekményeket, de ezekért nem vonható felelősségre. Az USA-ban és az EU-ban is az a szabály, hogy ez utóbbiakra nem vonatkozik az ellenőrzési kötelezettség.

7. Digitalizált gyűjtemények, elektronikus könyvtárak

7.1. Nemzeti és nemzetközi projektek

7.1.1. A British Library digitális könyvtár programja: Digital Library Programme

A British Library 1999-2002-re szóló stratégiai terében szerepel, hogy kiemelt fontossággal kezelik a digitális anyagok gyűjtését és azok szolgáltatását annak érdekében, hogy felhasználóik hozzáférjenek az új formában megjelenő kiadványokhoz, felhasználva a hálózati technológia előnyeit. Különös hangsúlyt fektetnek a digitális formában megjelent művek gyűjtésére, növelik az ezek beszerzésére szánt összegeket, a kormányzat támogatásával ki kívánják terjesztetni a kötelepéldány szolgáltatást

a publikált digitális forrásokra. Addig is, amíg ennek jogilag érvényt szereznek, törekednek arra, hogy megnyerjék a kiadókat ezek önkéntes szolgáltatására, a könyvtár pedig gondoskodik archiválásukról. Jelenleg a könyvtár honlapján (<http://www.bl.uk/services/>) nyújtanak részletes tájékoztatást a belső elektronikus szolgáltatásokról, amelyek közül legfontosabbak és ingyenesen hozzáférhetők: az Egyesült Királyság felsőoktatási intézményeinek folyóirat és konferencia anyagok tartalomjegyzék adatbázisa (ETOC = Electronic Table of Contents), valamint ennek használatával az elektronikus dokumentumrendelés.

A digitális könyvtár program keretében, nemzetközi együttműködésben vesz részt a BL a Bibliotheca Universalis létrehozásában.

7.1.2. A Bibliotheca Universalis-ban résztvevő könyvtárak:

7 alapító tag (Bibliothèque nationale de France és a Ministère de la Culture et de la Communication Franciaország, National Diet Library Japán, Library of Congress, Egyesült Államok, National Library of Canada, Discoteca di Stato, Olaszország, Die Deutsche Bibliothek, Németország, The British Library, Egyesült Királyság), 5 később csatlakozó könyvtár (Bibliothèque Royale Albert 1er, Belgium, Národní knihovna České republiky, Cseh Köztársaság, Koninklijke Bibliotheek, Hollandia, Biblioteca Nacional, Portugália, Biblioteca Nacional, Spanyolország, Bibliothèque nationale Suisse, Svájc) és két megfigyelő nemzetközi szervezet, az UNESCO és az European Commission DG XIII E-4. A program 1995-ben indult, azóta folyamatosan fejlődik és bővül, eredményei az európai nemzeti könyvtárak honlapján (<http://www.kb.nl/gabriel/>) követhetők nyomon.

A Bibliotheca Universalis létrehozásának célja, hogy a világ tudományos és kulturális örökségének legfontosabb műveit a multimédia technológia felhasználásával és azon keresztül a legszélesebb nyilvánosság számára hozzáférhetővé tegyék a globális

kommunikációs hálózaton. Kiaknázzák a digitalizációs programokat annak érdekében, hogy nemzetközi együttműködéssel felépítsék a legnagyobb virtuális gyűjteményt és megalapozzanak egy globális elektronikus könyvtári rendszert. A programon keresztül meg kívánják erősíteni a könyvtárak szerepét, nemcsak abban, hogy megvalósítsák a művek bibliográfiai számbavételét, de abban is, hogy az információs tartalmat (szöveget, grafikát, képet, hangot, mozgóképet) közvetítsék. Törekednek egyúttal arra, hogy az integrált, szabványokon alapuló digitalizációs technikával hosszú távon megőrizzék ezeket és egységes felületeken, felhasználóbarát visszakeresési, megjelenítési eszközökkel segítsék a hozzáférést.

7.1.3. JISC és DNER (Egyesült Királyság)

A JISC (Joint Information Systems Committee = Információs Rendszerek Egyesült Bizottságának) DNER (Distributed National Electronic Resource = Osztott/Közös Elektronikus Forrásgyűjteménye) programja a felsőoktatási és továbbképző intézmények – beleértve a távoktatást – szolgáltatásban áll 1996 óta. Állami támogatással működik, szolgáltatásait licenc szerződések alapján vehetik igénybe a könyvtárak. Gyűjteményi politikájának, amelyet 1997-ben tettek közzé, fő célkitűzése az volt és mind a mai napig az, hogy magas színvonalú digitalizált anyagokat tegyen elérhetővé a képzésben résztvevő diákok, oktatók és kutatók számára. A gyűjtemény folyamatosan bővül. Jelenleg elsődleges és másodlagos forrásokat (pl. alapvető bibliográfiai források, elektronikus folyóiratok, népességre vonatkozó adatok, térképek, társadalomtudományi adatok, valamint történeti anyagok fakszimiléi) ad közre, tesz hozzáférhetővé. Az oktatás és kutatás érdekében együttműködik helyi és regionális kezdeményezésekkel, professzionális kiadókkal és együttműködését kiszélesíti múzeumokkal, galériákkal, közkönyvtárakkal és nemzeti könyvtárakkal. A felhasználói jogosultságok megszerzésére határozottan körvonalazott politikát és modellt fejlesztett

ki, melynek célja nem a nyereség, hanem a költség-hatékonyság, valamint az esélyegyenlőség biztosítása a különböző méretű felsőoktatási és továbbképző intézmények számára.

7.1.4. LION

Új elektronikus gyűjtemény használatára fizethetnek elő az Egyesült Királyság felsőoktatási intézményei és kollégiumai. A LION (Literature Online), a Chadwyck-Healey angol és amerikai irodalmi adatbázisait foglalja magába (jelenleg 250 ezer költemény, prózai mű és dráma teljes szövege valamint az Annual Bibliography of English Language and Literature 1920+, a Literary Journals Index és a Webster's Dictionary, állandó bővítéssel az elkövetkező években). Az előfizetési díj a legkisebb intézményektől (500 font) a legnagyobbakig (közel 6,000 font) változik.

7.1.5. JSTOR (Journal STORage)

A JSTOR jelenleg az egyik legnagyobb, 67 kiadó tudományos magfolyóiratainak digitális gyűjteménye, amely a folyóiratok tartalmát azok indulásától kezdve archiválja, nem teszi azonban hozzáférhetővé a kiadókkal való megállapodástól függően a mindenkori kurrensnek számító utolsó 1-8 év tartalmát. Az eredetileg az Egyesült Államokban a Mellon Alapítvány támogatásával elindított projekt ma már világszerte az egyik legsikeresebb, előfizetési alapon működő és fejlődő, alapvetően non-profit vállalkozás. 15 tudományterületet fed le a hatalmas gyűjtemény, ezek szerint fizethetnek elő rá a könyvtárak, melyeknek használói kereshetnek, böngészhetnek az adatbázisban, kinyomtathatják vagy letölthetik a számukra szükséges cikkeket. 2000 januárjától 117 folyóiratnak mintegy 30 ezer száma, 307 ezer teljes szövegű cikk 4.7 millió oldal érhető el on-line. Az előfizetési összeg az intézmények nagyságától függ, 500 fonttól 3,750 fontig négy kategória szerint (egészen kicsi, kicsi, közepes és nagy intézmény). A szolgáltatást az angliai felsőoktatási könyvtárak egyre nagyobb mértékben veszik

igénybe a JISC részvételével a MIMAS (Manchester Information and Associated Datasets) kezelésében.

7.1.6. Digital Library Federation

Az Egyesült Államokban alakított DLF (Digital Library Federation = Digitális Könyvtári Szövetség) könyvtárak és rokon intézmények konzorciuma, amely élen jár az elektronikus információhasználati technológiák fejlesztésében, digitális gyűjtemények létrehozására kidolgozott szabványok és a korszerű gyakorlatok megismertetésében, elterjesztésében. (URL: <http://www.clir.org/diglib/dlfhomepage.htm>). Tagjai a legnagyobb amerikai egyetemek, illetve azok könyvtárai.

7.1.7. Hollandia

2001. januárjában az Amsterdami Egyetem azzal a célkitűzéssel hozta létre a Digitális Produktumok Központját (DPC = Digital Production Centre) (URL: <http://www.uba.uva.nl/en/dpc/>), hogy támogassa a kutatókat és szervezeteket elektronikus publikációk és adatbázisok létrehozásában, hozzáférhetővé tételében és megőrzésében. A digitális tudományos közlemények és adatbázisok fontos értéket képviselnek a kutatás és az oktatás számára: lehetővé teszik az azonnali és határok nélküli hozzáférést egymás eredményeihez, függetlenül a nagy kereskedelmi kiadóktól. Mindehhez megteremti a technikai és infrastrukturális hátteret, és szoros együttműködésben dolgozik más szervezetekkel, mint amilyen a Digital Library Production Service of the University of Michigan és az Amsterdam University Press.

7.1.8. Finnország

Finnországban a kilencvenes évek közepétől fordítanak kiemelt figyelmet a hálózati és számítógépes infrastruktúra fejlesztésére és arra, hogy a hálózatra magas színvonalú információs tartalom kerüljön. A hálózat tartalomszolgáltatásainak a fejlesztése a Finn Elektronikus Könyvtári Program (FinELib) keretében indult meg. A program célja: az elektronikus formában elérhető információforrások mennyiségi növelése országos licencszerződés-

sek keretében, a hálózati információkeresés javítása, a különböző elektronikus forrásokhoz közös interfész biztosítása, kapcsolódó projektek kezdeményezése és finanszírozása. A felhasználók köre mintegy 100 intézményre és 200 ezer használóra terjed ki. A programnak köszönhetően jelentős mértékben bővült a kutatók, tanárok, diákok rendelkezésére álló e-információkínálat. A program része a Finn Elektronikus Könyvtár fejlesztése, amelyben a referenz adatbázisok össze vannak kapcsolva a teljes szövegekkel, amelyek csatolókon keresztül érhetőek el.

7.2. Jelentősebb kereskedelmi szolgáltatók

A tudományos folyóiratok üzleti csoportosulások vagy tudományos egyesületek égisze alatt közzétett cikkadatbázisokban olvadnak egyé általában a weben hozzáférhető adatbázisokban. Ezek egészének vagy meghatározott részeinek használatához egyes könyvtárak, de még gyakrabban regionális vagy országos könyvtári közösségek (konzorciumok) térítés ellenében férhetnek hozzá. Ennek jelenleg számtalan variációja ismeretes, minden egyes szolgáltató egyedi, éves vagy többéves szerződést köt az előfizetőkkel, azok csoportjával.

7.2.1. Az OCLC On-line Elektronikus Gyűjteménye (OCLC FirstSearch Electronic Collections Online)

A folyóirat gyűjteményben jelenleg 55 kiadó 3,000 tudományos folyóirata áll teljes terjedelmében rendelkezésre. A friss számok a nyomtatott verzióval egy időben, vagy azokat megelőzően kerülnek a hálózatra. Az előfizető által megrendelt címek archivált gyűjteményként állnak a könyvtár rendelkezésére a nap 24 órájában, a hét minden napján. A könyvtár használói az elektronikus gyűjteményt az OCLC FirstSearch képernyőjén keresztül érik el, amely segíti az egyes folyóiratokban, számokban, témákban való keresést, a hivatkozások és kivona-

tok elérését, de lehetővé teszi a böngészést egyszerűen több folyóiratban is.

Az OCLC felhasználói statisztikát készíti az előfizetők számára, és előfizetési kedvezményt nyújt a könyvtári konzorciumoknak. Az archiválási funkció megtakarítja a könyvtáraknak a nyomtatott forma őrzésével, kötetésével, állományvédelmével járó költségeket. 2000-ben és 2001-ben ugyanakkor 30 kiadó 1,400 nyomtatott formában megrendelt folyóirata elektronikus formában ingyenesen érhető el.

7.2.2. Swets Blackwell

A hálózaton a SwetsnetNavigator (professzionális keresőmotor) használatával 141 kiadó 5,057 indexelt, tartalomjegyzékkel és kivonatokkal ellátott és teljes szövegű folyóiratában kereshet a felhasználó. Az elektronikus verzió ingyenesen érhető el a nyomtatott változat előfizetői számára.

7.2.3. Springer

A LINK nevű szolgáltatásán keresztül nyújt Online Könyvtárat a weben (on-line, indexelt, teljes szövegű folyóiratokat, könyveket és multimédia tartalmakat) az élettudományok, a kémia, a földtudományok, a számítástechnika, matematika, orvostudomány, fizika és csillagászat, mérnöki tudományok, környezettudományok, a jog és a gazdaságtudomány terén. A teljes tartalmat és a hozzáférési jogsútságot egy heidelbergi szerveren és egy tükör szerveren New York-ban tárolják. A folyóiratok tartalomjegyzékében és a kivonatokban ingyenes a keresés, míg a teljes szövegekhez, audió és videó anyagokhoz csak az előfizetők jutnak hozzá és tölthetik le azokat.

8. Vitafórumok, levelezőlisták

Az elektronikus dokumentumok beszerzésével, gyűjtésével, használatával, őrzésével, katalogizálásával, szolgáltatásával, valamint az elektronikus gyűjtemények előállításával, a digitalizálási technikák-

kal foglalkozó levelezőlisták nyújtanak naprakész információt a könyvtárosok és más szakemberek számára. Ezek közül kiemelkedők és bárki számára elektronikus levelek formájában ingyenesen elérhetőek: az

e-collections@jiscmail.ac.uk és a
digilib@infoserv.nlc-bnc.ca

9. Az elektronikus dokumentumok kötelezpéldány szolgáltatása

Az eddigiekben a kötelezpéldányoknak és a nemzeti bibliográfiai szolgáltatásoknak a történetét paradigmaváltások és attitűd-változások alakították. A jelenlegi paradigma a kötelezpéldányok törvényi szabályozásának céljaként az egyes országokban megjelent, illetve azokra vonatkozó nemzeti írott örökség megőrzését és a nemzeti bibliográfiai szolgáltatások biztosítását jelölte meg. A nemzeti bibliográfiai szolgáltatásokat az üzleti tájékoztatás egyik válfajának tekintik, amelyek a bibliográfiai ügynökségek számára lehetővé teszik, hogy a globális információpiacon a gazdaság egyik szereplőjeként jelenjenek meg. A konvergencia-jelenségnek, valamint a kereskedelmi jellegű elektronikus tartalom és információ növekvő szerepének fényében a kötelezpéldányok beszoigaltatásának és a nemzeti bibliográfiai szolgáltatásoknak hangsúlyozniuk kell kulturális szerepüket azáltal, hogy biztosítják a tartalomhoz való hozzáférést, valamint az arról való tájékoztatást, különösen akkor, ha a tartalom magas kulturális értékkel, de csekély kereskedelmi befolyással bír.

Az Európa Tanács az Európai Bizottság által kiadott „Jelentés az elektronikus kiadványok tartós megőrzésre szánt gyűjteményeiről” (Report on deposit collections of electronic publications), a kötelezpéldányok számbavételének olyan modelljeit sugallja, amelyek már az elektronikus kiadványok-

ra is kiterjednek. A használatba adást, mint célt, bizonyos feltételek mellett és az érvényes szerzői jogi törvénnyel összhangban, pontosan meg kell fogalmazni a kötelezpéldány szabályozás során. „A könyvtáraknak a modern társadalomban betöltött szerepéről” (Report on the role of libraries in the modern society) szóló jelentés, amelyet az Európa Parlament 1998 májusában adott ki, nyomatékosan hangsúlyozza a kötelezpéldányokra vonatkozó egyezményeket, és azt javasolja, hogy az államok törekedjenek a dokumentumok gyűjtésének, megőrzésének és feltárásának aktív politikájára, tekintet nélkül azok megjelenési formájára. Gondot okoz az, hogy a kormányok lemondani látszanak a megfelelő kulturális politikát illető felelősségükről. Ez az „el nem kötelezett” magatartás olyan negatív tendenciákat eredményezett, mint például a könyvtári szolgáltatások növekvő mértékű kommercializálódása. A kormányoknak jobban oda kellene figyelniük az ilyen tendenciák következményeire, hiszen ezek korlátozzák az információk nyilvános használatát, csökkentik az állampolgárok megfelelő oktatáshoz jutásának esélyegyenlőségét, és növelik a technológiai jártasság és az információellátás különbségeit a népesség különböző rétegei között. A jelentés világosan kimondja, hogy képtelenség az információhoz való jogot egy licenc (használati jog) beszerzésétől függővé tenni. Mindenesetre ez az a gyakorlat, amely át fogja alakítani az előállítók és a kulturális intézmények közti kapcsolatokat jelleget, amelyben az utóbbiak feladata az elektronikus tartalom, illetve az ahhoz való hozzáférés biztosítása lesz. A nemzeti megőrző intézmények, amelyek gyakran maguk is az elektronikus könyvtári hálózatok jelentős tartalomszoigaltatói, olyan helyzetben vannak, hogy tárgyalni képesek az elektronikus tartalom beszerzésének jogairól egy-egy ország könyvtárainak az érdekében. Ennélfogva a kötelezpéldány kiváló eszköze lehet azon eljárások bővítésének és harmonizációjának, amelyek az elektronikus információkhoz való nyilvános hozzáférést érintik.

10. Az elektronikus dokumentumok nemzeti bibliográfiai számbavétele

1998 novemberében, a Koppenhágában rendezett „Nemzetközi konferencia a nemzeti bibliográfiai szolgáltatásokról” (International Conference on National Bibliographic Services) szinte valamennyi előadása, munkaanyaga és ajánlása foglalkozott az elektronikus dokumentumokkal. Megkísérelték a különböző típusokat felsorolni és meghatározni, felvetették azt a nagyon is aktuális (és mind a mai napig megoldásra váró) kérdést, hogy a számtalan és egyre burjánzó, különösen a weben feltűnő (és gyakran eltűnő) dokumentum közül melyek tartozzanak a nemzeti könyvtárak gyűjtőkörébe, s ha oda tartozónak ítéltetnek, hogyan történjen kötelezpéldány szolgáltatásuk, megőrzésük, használatásuk (hozzáférhetővé tételük) és bibliográfiai számbavételük.

Giuseppe Vitiello nemcsak a kötelezpéldány szolgáltatásnak az elektronikus dokumentumokra való kiterjesztésével (lásd az előző fejezetben), hanem azok nemzeti bibliográfiai számbavételével is foglalkozott. Az Európa Tanács ajánlásai hangsúlyozzák, hogy a nemzeti bibliográfiai ügynökségeknek/központoknak az új kihívásokhoz való alkalmazkodóképességét jól képzett és gyakorlott információs szakemberek beállításával kell megerősíteni, akik képesek értelmezni és úgymond képviselni a továbbított tartalmat. Az Európa Tanácsnak az új szakmai profilokra, valamint a kulturális szféra és intézményrendszer információs szakembereinek és tudás-feldolgozóinak szakképzettségére vonatkozó ajánlástervezete jelentheti azt a biztos fogódzót, amelynek alapján fel lehet vázolni a nemzeti bibliográfiai ügynökségekben dolgozók szakmai profilját és szakképzettségi követelményeit.

A nemzeti bibliográfiai szolgáltatásokat ez idáig olyan könyvtári szolgáltatásnak tekintették, amelyet az információhoz való jobb hozzáférés érdeké-

ben hoztak létre. A konvergencia-jelenség fényében azonban úgy tűnik, hogy feladatkörük bővülni fog szignifikáns társadalmi és politikai célok elérése érdekében, de mindig is szolgáltatás-centrikusnak, nem pedig piacközpontúnak kell lenniük. Az elektronikus és hálózaton elérhető nemzeti bibliográfiai szolgáltatások nem csak a hivatalos kiadványokról és nyilvántartásokról képesek információt nyújtani, hanem terjeszteni is tudják ezek tartalmát, valamint kapcsolatot biztosítanak olyan nyilvános adatbázisokhoz, amelyekben ezek megtalálhatók. A technológiaváltás nyomán egyre több közintézmény csak elektronikus formában adja közre kiadványait, vagy ingyenesen az Interneten, vagy egy külső szolgáltatókra bízva a közreadást, akik térítés ellenében teszik hozzáférhetővé ezeket. Mindkét eset komoly kihívást jelent a nemzeti bibliográfiaikra nézve.

A nemzeti bibliográfiai egyik fontos funkciója a magas kulturális értékkel bíró, de kereskedelmi haszonnal nem kecsegtető kiadványok regisztrálása. A könyvszakmában, de a folyóirat kiadásban is csökken a kis kiadók szerepe, a kiadványok mintegy 70%-át öt-tíz nagy kiadó állítja elő (ez a helyzet Franciaországban, Olaszországban, Svédországban és az Egyesült Államokban). Az elektronikus tartalmak széles körű elterjesztésének kereskedelmi korlátai még inkább szembeötlők a kommunikációs hálózatokon. Az lesz az igazi áttörés a nemzeti bibliográfiai ügynökségek számára, ha böngészővel és keresőgépekkel elérhető információkhoz is el tudják vezetni a használókat. A kommunikációs hálózatok megadják a demokrácia esélyét, mivel könnyű és gyors hozzáférést biztosítanak az elektronikus forrásokhoz. Az információs túlterhelés azonban elmosza ezeket az előnyöket. A hálózati nemzeti bibliográfiai szolgáltatásoknak speciális kapcsolatokat kell kiépíteniük a kulturális intézményekkel, továbbá hozzáférést kell biztosítaniuk azokhoz a tudományos és kulturális jellegű dokumentumokhoz, amelyeknek igen csekély a kereske-

delmi hatásuk. Az ilyen tevékenységek megerősítése ellensúlyozná a kulturális szféra egyre inkább tapasztalható kommercializálódását.

Nagy kihívást jelent a nemzeti bibliográfiák számára az olyan új szolgáltatások megvalósítása, mint pl. az URL-címlisták gyűjtése nemzeti szinten és a meta-adatok közreadása. A cél az, hogy minden információs tényezőnek esélye legyen eljutni a maga közönségéhez.

Az elektronikus dokumentumok egyre inkább tartalmazzák saját bibliográfiai adataikat, ezekre vonatkozóan nemzetközi szinten folynak a meta-adat szabványok fejlesztési munkái.

Következtetések, ajánlások

A helyzetjelentésből következtetni lehet arra, hogy az elektronikus dokumentumok kezelése a könyvtári munka szinte valamennyi területén számos kihívást jelent, amelyek országos szintű megoldására akkor van esély, ha legalább a következő területeken kialakítjuk stratégiánkat:

- **nemzetközi szabványok** ismerete, hazai figyelembe vételük, a szükségesnek ítélték átültetése, alkalmazása;
- az elektronikus dokumentumok típusainak egységes kezelése országos szinten, **statisztikai számbavételük** szempontjainak kidolgozása; az ehhez szükséges módszertani útmutató elkészítése;
- a **hazai konzorciumok** létrehozásához tájékoztató és minta anyagok készítése;
- a **nyilvántartások** intézményi háttérének biztosítása;
- követő jogi szabályozás a **kötelezpéldány szolgáltatás** és a **szerzői jogok** területén;
- **költségelemzések** készítése az e-dokumentumok beszerzése, kezelése és hozzáférhetővé tétele terén, belefoglalva a **hardver követelmények** költségeit is;
- az **elektronikus kereskedelem** küszöbön álló elterjedésével kapcsolatos kérdések kezelése;

- az **egyéni igényekhez igazodó összeállítások** (POD = print on demand : igény szerinti megjelenítés) várható elterjedése;
- koncepció kidolgozása a távoli hozzáférésű e-dokumentumok **bibliográfiai számbavételére**, megőrzésére és hozzáférhetővé tételére;
- a **szerző – kiadó – terjesztő – könyvtár** lánc működőképes modelljének felvázolása, kezdeményező lépések megtétele a közös érdekek érvényesítése érdekében.

11. Kérdőíves felmérés

2001. február 13-án elektronikus kérdőívet küldtünk szét az IFLA és az E-Collection levelezőlistáján, amely az elektronikus dokumentumok könyvtári szolgáltatására vonatkozó, egyszerű kérdésekre várt választ.

A kérdőívre 21 válasz érkezett, amely számában ugyan nem nagy, de szerencsére reprezentatívnak tekinthető, mert minden könyvtártípusból (nemzeti, egyetemi, egyéb felsőoktatási, szak- és közkönyvtár, parlamenti) és a világ minden tájáról voltak értékelhető válaszok. (A kérdőívet kitöltő könyvtárak jegyzékét lásd a felmérés végén.)

A válaszadók száma országok szerint:

Amerikai Egyesült Államok: 7, Ausztrália: 1, Egyesült Királyság: 4, Franciaország: 1, Hollandia: 1, Kanada: 2, Lengyelország: 2, Németország: 1, Románia: 1, Svájc: 1.

A válaszadók száma könyvtártípusok szerint:

nemzeti könyvtár: 3, egyetemi, felsőoktatási könyvtár: 14, közkönyvtár: 2, tudományos szakkönyvtár: 2, parlamenti könyvtár: 1.

A kérdőíven szereplő kérdések, a kapott válaszok értékelése:

1. Mely dokumentumokat kezelik elektronikus dokumentumként (forrásként) az Önök könyvtárában?		
1.1. Helyi hozzáférésű dokumentumokat (CD-ROM-ok, floppyk, fotó-CD-k, stb.)		
Kiadványtípus	Igen válaszok száma	Százalékban
Monografikus művek	18	85,71
Időszaki kiadványok	14	66,66
Interaktív multimédia	17	80,95
Adatbázisok	17	80,95
Digitális reprodukciók	11	52,38
Programok	9	42,85
Nemzeti bibliográfiák	12	57,14
Szakkbibiográfiák	12	57,14
Egyéb kiadványok, éspedig* **	2	9,52

* A válasz a *Francia Nemzeti Könyvtártól* érkezett: enciklopédiák és szótárak

** A válasz a *Svájci Nemzeti Könyvtártól* érkezett: Helvetica adatbázisok, amelyek a hagyományos könyvtári dokumentumokon kívül tartalmazzák a digitalizált vagy digitális formában megjelenő forrásokat. A kötelempéldányként érkező és a gyűjtőkörbe tartozó helyi hozzáférésű elektronikus dokumentumokat (pl. CD-ROM-ok) hosszú távra archiválják az eljövendő digitális Helvetica gyűjtemény számára. A gyűjtés és őrzés nem terjed ki a programokra és az on-line dokumentumokra, elektronikus vitaforumokra.

1.2. Távoli hozzáférésű dokumentumok (web források)		
Kiadványtípus	Igen válaszok száma	Százalékban
Elektronikus folyóiratok (e-journals)	20	95,23
E-könyvek	13	61,90
Adatbázisok	17	80,95
Adattárak	15	71,42
On-line szolgáltatások	14	66,66
Egyéb források, éspedig:***	2	9,52

*** Válaszok érkeztek az alábbi könyvtáraktól:

Ausztrál Nemzeti Könyvtár: E-mail-ben (pl. PDF formátumban) szolgáltatott elektronikus dokumentumok, amelyek a weben érhetők el.

Napier University Library, Edinburgh: távoli hozzáférésű, a helyi hálózaton lévő dokumentumok, mint pl. on-line könyvtárhasználati útmutatók, oktatási anyagok.

Francia Nemzeti Könyvtár: a BNF által létrehozott subject gateways a web dokumentumokhoz.

Middlesex University, Egyesült Királyság: vizsgadolgozatok.

College Staten Island/CUNY Library, USA: teljes szövegű folyóiratcikkek és bibliográfiai hivatkozások, a hálózatról elérhető könyvtárközi kölcsönzési és hosszabbítási űrlapok, könyvtárhasználati útmutatók, web és e-mail tájékoztatás.

University of Central Florida, Orlando, USA: szabványok, képgyűjtemények.

2. Milyen módon szerzi be a könyvtár az elektronikus dokumentumokat?			
Vétel Igen válaszolók	Ajándék/csere Igen válaszolók	Szabad/ingyenes hozzáférés Igen válaszolók	Kötelesspéldány Igen válaszolók
Szám/%	Szám/%	Szám/%	Szám/%
21 = 100%	5 = 23,81%	18 = 85,71%	6 = 28,57%
Ezek közül			
Nemzeti könyvtár: 3	2	1	2
Egyetemi könyvtár: 13	3	13	
Közkönyvtár: 2		2	1
Szakkönyvtár: 2		2	2
Parlamenti könyvtár: 1		1	1

Megjegyzések:

Svájci Nemzeti Könyvtár, Bern: a kötelesspéldány egyezmény egyelőre nem terjed ki az elektronikus dokumentumokra, de tárgyalás folyik ezek szolgáltatásáról is. A helyi hozzáférésű dokumentumokat jelenleg vétel útján szerzik be, vagy térítésmentesen (ajándékként) kapják meg a Svájci Kiadók Szövetségével (The Swiss Publishers Association) kötött megállapodás alapján.

Francia Nemzeti Könyvtár és Napier University Library, Edinburgh: a szabad/ingyenes hozzáférésűek között vannak a saját előállítású anyagok és a digitalizált dokumentumok

Ausztrál Nemzeti Könyvtár: önkéntes beszolgáltatás révén

Cuesta College Library, San Luis Obispo, California, Egyesült Államok: az előfizetés konzorciumban történik.

3. A fentiek közül melyek férhetők hozzá ingyenesen az olvasók/használók számára? Legyen szíves megnevezni				
Valamennyi				
Nemzeti könyvtár	Egyetemi könyvtár	Közkönyvtár	Szakkönyvtár	Parlamenti könyvtár
3	14	1	2	1

Megjegyzések:

Vancouver Public Library, Kanada: a könyvtárban valamennyi, az általános licenc egyezményeknek megfelelően.

Svájci Nemzeti Könyvtár, Bern: a helyi hozzáférésű Windows alapú elektronikus dokumentumok ingyenesen és csak a könyvtáron belül használhatók az erre dedikált számítógépeken, könyvtáros segítségével vagy a nélkül. A többiek (pl. Macintosh alkalmazások, floppyppan lévő programok) nem állnak az olvasók rendelkezésére. A távoli hozzáférésű elektronikus dokumentumok archiválásában még nincsenek tapasztalatok, de ezek hozzáférhetővé tétele valószínűleg a kiadók által szabott feltételektől függ és csak a beiratkozott olvasók számára áll majd rendelkezésre a könyvtáron belül.

Universiteitsbibliotheek, Groningen, Hollandia: Minden felhasználói azonosítóval rendelkező használó (IP cím vagy felhasználói név/jelszó ellenőrzés alapján).

Ausztrál Nemzeti Könyvtár, Canberra: valamennyi ingyenes, de néhány használata feltételhez kötött: pl. csak helyben használható, meghatározott ideig használható, a használat jelszóhoz kötött.

Francia Nemzeti Könyvtár: valamennyi ingyenes a könyvtár belső hálózatán (az olvasók a könyvtárhasználatért fizetnek), az interneten lévő digitális könyvtárból a saját előállítású digitalizált dokumentumok használata mindenki számára ingyenesen elérhető.

Két könyvtár válasza szerint a legtöbb ingyenesen férhető hozzá: Chemistry Library of Technical University Braunschweig, Németország, University of Central Florida Library, Orlando, Egyesült Államok.

4. Melyek férhetők hozzá térítés ellenében? Legyen szíves megnevezni:				
Általában minden ingyenesen hozzáférhető				
Csak a másolatszolgáltatásért/nyomtatásért kell fizetni:				
Nemzeti könyvtár	Egyetemi könyvtár	Közkönyvtár	Szakkönyvtár	Parlamenti könyvtár
	1	2		

Megjegyzések:

Napier University Library, Edinburgh, Egyesült Királyság: csak különleges szolgáltatások esetében kell térítést fizetni, például ha az olvasó meg kívánja venni az Amazon weblapján kínált könyvet.

Cuesta College Library, San Luis Obispo, California, Egyesült Államok: interaktív multimédia, CD-ROM-ok, könyvmelléletek zenei CD-k használata térítéses.

University of Central Florida Library, Orlando, Egyesült Államok: a könyvtárosok által végzett keresésért díjat számítanak fel.

5. A könyvtár gyűjteményének hány százalékát teszik ki az elektronikus dokumentumok? Legyen szíves megadni a becslült értéket:

Rendkívül vegyes, statisztikailag nehezen értékelhető válaszok érkeztek, ezért egyenként adjuk meg az egyes könyvtárak válaszait.

A válaszadó könyvtár	%-os adat
Vancouver Public Library, Kanada <i>Megjegyzés: ami a címek számát illeti (nem terjed ki az elektronikus úton hozzáférhető információ mennyiségére).</i>	0,04%
Svájci Nemzeti Könyvtár, Bern	0,001%
University of Salford, Egyesült Királyság	5%
Middlesex University, Egyesült Királyság	1%
Central University Library „Mihail Eminescu”, Iasi, Románia	0,01%
Universiteitsbibliotheek, Groningen, Hollandia	5%
Ausztrál Nemzeti Könyvtár, Canberra <i>Megjegyzés: nincs statisztikai adat, de jelenleg nagyon csekély</i>	
Wayne State University, Detroit, Michigan, Egyesült Államok <i>Megjegyzés: nincs becslült statisztikai adat, de a teljes gyűjtemény 3 millió kötet és a kurrens beszerzési keret 20%-át fordítják elektronikus dokumentumok beszerzésére</i>	

A válaszadó könyvtár	%-os adat
Napier University Library, Edinburgh, Egyesült Királyság 1) első kérdőív 2) második kérdőív <i>Megjegyzés: 30-40%, az elektronikus folyóiratok esetében 50%-ra tehető az előfizetések száma</i>	1% 30-40%
Parmly Billings Library, Montana, Egyesült Államok <i>Megjegyzés: a Gale cég INFOTRAC folyóirat/újság adatbázisára fizetnek elő a Montana Állami Könyvtárral közösen, igen kedvező áron</i>	1%
Francia Nemzeti Könyvtár, Párizs <i>Megjegyzés: az adat csak a szöveges dokumentumokra vonatkozik</i>	0.08%
College of Staten Island/CUNY Library, Egyesült Államok <i>Megjegyzés: nincs statisztikai adat</i>	
Chemistry Library of Technical University Braunschweig, Németország	20%
University of Chicago Library, Illinois, Egyesült Államok	1%
Instytut Fizyki Molekularnej PAN, Poznan, Lengyelország <i>Megjegyzés: majdnem valamennyi kurrens folyóirat hozzáférhető nyomtatott és online formában</i>	
Sonoma State University, California, Egyesült Államok <i>Megjegyzés: minimális a könyvek esetében</i>	60%(kurrens folyóiratok) 98%(adatbázisok)
Cuesta College Library, San Luis Obispo, California, Egyesült Államok <i>Megjegyzés: ebbe nem tartoznak bele a távoli hozzáférésű adatbázis szolgáltatások, mint pl. az EBSCOHOST</i>	5%
University of Central Florida Library, Orlando, Egyesült Államok <i>Megjegyzés: nincs statisztikai adat</i>	
Parlamenti Könyvtár, Ottawa, Kanada	5%
Biblioteka Uniwersytecka w Lodzi, Lengyelország	0,2%

6. Az éves gyarapítási keretnek hány százalékát költik elektronikus dokumentumok beszerzésére?
Legyen szíves megadni a becslést:

Rendkívül vegyes, statisztikailag nehezen értékelhető válaszok érkeztek, ezért egyenként adjuk meg az egyes könyvtárak válaszait.

A válaszadó könyvtár:	%-os adat
Vancouver Public Library, Kanada	7-10%
Svájci Nemzeti Könyvtár, Bern	10%
University of Salford, Egyesült Királyság <i>Megjegyzés: növekszik</i>	10%,

A válaszadó könyvtár:	%-os adat
Middlesex University, Egyesült Királyság	10%
Central University Library "Mihail Eminescu", Iasi, Románia	1%
Universiteitsbibliotheek, Groningen, Hollandia	15%
Ausztrál Nemzeti Könyvtár, Canberra	2.2%
Wayne State University, Detroit, Michigan, Egyesült Államok	20%
Napier University Library, Edinburgh, Egyesült Királyság 1) első kérdőív <i>Megjegyzés: statisztikai adat nem áll rendelkezésre, de ismeretes, hogy az e-dokumentumokra fordított összeg növekszik, míg a hagyományos dokumentumokra fordított csökken</i> 2) második kérdőív	35%
Parmly Billings Library, Montana, Egyesült Államok <i>Megjegyzés: statisztikai adat nem áll rendelkezésre, de kevés</i>	
Francia Nemzeti Könyvtár, Párizs <i>Megjegyzés: nincs válasz</i>	
College of Staten Island/CUNY Library, Egyesült Államok	50%
Chemistry Library of Technical University Braunschweig, Németország	20%
University of Chicago Library, Illinois, Egyesült Államok	8%
Instytut Fizyki Molekularnej PAN, Poznan, Lengyelország <i>Megjegyzés: nehéz megbecsülni, minthogy a folyóiratok nyomtatott formában és on-line módon is hozzáférhetők</i>	
Sonoma State University, California, Egyesült Államok	50%
Cuesta College Library, San Luis Obispo, California, Egyesült Államok <i>Megjegyzés: a távoli hozzáférésű dokumentumok előfizetését is beleszámítva (mint pl. az EBSCOHOST), talán több mint 70%</i>	5%
University of Central Florida Library, Orlando, Egyesült Államok <i>Megjegyzés: nincs statisztikai adat</i>	
Parlamenti Könyvtár, Ottawa, Kanada	20%
Biblioteka Uniwersytecka w Lodzi, Lengyelország	0,5%

7. A kiadásoknak hány százaléka térül vissza a térítéses szolgáltatások díjából? Legyen szíves megadni a becsült értéket:				
Nincs megtérülés				
Nemzeti könyvtár	Egyetemi könyvtár	Közkönyvtár	Szakkönyvtár	Parlamenti könyvtár
2	12	0	1	1

Megjegyzések:

Vancouver Public Library, Kanada: a térítéses keresésekből befolyt összeg fedezi a könyvtárosok erre fordított munkaidejének költségét.

Parmly Billings Library, Montana, Egyesült Államok: nincs megtérülés, kivéve a nyomtatási költségeket, amelyekért 2000 októberétől kell fizetni.

Francia Nemzeti Könyvtár: nem érkezett válasz.

Chemistry Library of Technical University Braunschweig, Németország: nincs statisztikai adat.

University of Central Florida Library, Orlando, Egyesült Államok: minimális a megtérülés.

8. Kell-e fizetnie a könyvtárnak copyright díjat az elektronikus dokumentumok használatáért?				
Igen				
Nemzeti könyvtár	Egyetemi könyvtár	Közkönyvtár	Szakkönyvtár	Parlamenti könyvtár
3	8	1	1	1

Megjegyzések:

*Wayne State University, Detroit, Egyesült Államok és
College of Staten Island/CUNY Library, Egyesült Államok: csak a könyvtárközi kölcsönzés után.
Napier University Library, Edinburgh: csak a nyomtatás után.*

Nem				
Nemzeti könyvtár	Egyetemi könyvtár	Közkönyvtár	Szakkönyvtár	Parlamenti könyvtár
0	4	1	0	0

Megjegyzés: két könyvtártól nem érkezett válasz.

8.1. Ha igen, ez benne van-e az előfizetési díjban?				
Igen, benne van az előfizetési, konzorciumi licenc díjban				
Nemzeti könyvtár	Egyetemi könyvtár	Közkönyvtár	Szakkönyvtár	Parlamenti könyvtár
3	8	1	2	1

Megjegyzés: a többi könyvtártól nem érkezett válasz.

**8.2. Ha nem, kell-e a könyvtárnak díjat fizetnie valamely hatóságnak?
Legyen szíves leírni, mely kiadványok használatáért kell ilyen díjat fizetni:**

Napier University Library, Edinburgh, Egyesült Királyság: a hagyományos dokumentumok digitalizálásáért kell külön díjat fizetni az Egyesült Királyság Szerzői Jogvédő Hivatalához, ha ezeket az egyetemisták számára hozzáférhetővé kívánják tenni a hálózaton, valamint a nyomtatásért.

Francia Nemzeti Könyvtár: a belső hálózaton elérhető digitalizált dokumentumokért.

College of Staten Island/CUNY Library, Egyesült Államok: a FirstSearch adatbázisért keresésenként fizetnek térítést.

Cuesta College Library, San Luis Obispo, California, Egyesült Államok: a távoli hozzáférésű teljesszövegű és indexelt folyóirat adatbázisokért.

University of Central Florida Library, Orlando, Egyesült Államok: a CARL UnCover útján rendelt dokumentumokért fizetni kell.

**8.3. Az előfizetési díj hány százalékát teszik ki a copyrightért fizetett összeg?
Legyen szíves megadni a becsült értéket:**

Megjegyzés:

nem érkeztek értékelhető adatok, egyedül a University of Central Florida Library írt le adatot, amely becslésük szerint 70%.

9. Van-e összefüggés a copyright kiadás és az elektronikus dokumentumszolgáltatások igénybevételi mennyisége/gyakorisága között?

Igen: 5 könyvtár

Nincs: 9 könyvtár

9.1. Ha igen, legyen szíves leírni:

Svájci Nemzeti Könyvtár, Bern: a többfelhasználós elektronikus dokumentumok előfizetői ára általában magasabb.

University of Salford, Egyesült Királyság és Ausztrál Nemzeti Könyvtár: a licenc díj függ az intézmény nagyságától és a felhasználók számától.

Napier University Library, Edinburgh, Egyesült Királyság: a digitalizálásért fizetett kiadások közvetlen összefüggésben vannak azoknak a hallgatóknak a számával, akik számára egy speciális tantárgyhoz anyagot állítanak össze.

10. Egyéb megjegyzések, észrevételek:

1. A Svájci Nemzeti Könyvtár 2001 januárjában indított el egy digitális kötelezpéldány gyűjtemény létrehozására irányuló programot. Külön munkafolyamatot dolgoznak ki a helyi hozzáférésű dokumentumokra és a távoli hozzáférésűekre. Ugyanakkor piackutatást végeznek a Svájcban belüli, elektronikus kiadásban aktívan résztvevő kiadók körében, hogy pontosan felmérjék, hányféle elektronikus dokumentum van jelen a piacon. Erre alapozzák majd az elektronikus dokumentumokra vonatkozó gyűjtőköri szabályzatukat, valamint a Nedlib (Networked European Deposit Library) projektben – amelynek a könyvtár is résztvevője – szerzett tapasztalatokra.
2. A Francia Nemzeti Könyvtár ingyenesen elérhető digitális gyűjteménye a „Gallica” URL: <http://gallica.bnf.fr> jelenleg 50.000 nyomtatott kötetet, 57.000 képet és 1 órányi hanganyagot kínál a látogatóknak digitalizált formában.
3. A Napier University Library, Edinburgh, Skócia szoros együttműködésben dolgozik a skót könyvtárakkal – beleértve a Skót Nemzeti Könyvtárat – az elektronikus dokumentumok elérése érdekében (bibliográfiai számbavétel, jelszó ellenőrzés stb.)
4. A Parmly Billings Library Montana állam legnagyobb közkönyvtára, 100.000 lakos rendelkezésére áll. Interaktív multimédia gyűjteményük, amely egyre növekszik, mintegy 500 kölcsönözhető címet ölel fel (játékprogramoktól kezdve a National Geographic-ig). Az INFOTRACK folyóirat/magazin adatbázison keresztül az olvasók kártyájukat használva népszerű és tudományos kiadványokat (sokuk teljes szövegű) egyaránt elérhetnek mind otthoni gépükről, mind a könyvtárból.
5. A Cuesta College Library-t, San Luis Obispo, két éve alapították és működését főként California állam finanszírozza.

A kérdőívre válaszoló kollégák és a könyvtárak adatai

Ausztrália

Nemzeti könyvtár

Peter Haddad
 Director, Technical Services Branch
 National Library of Australia
 Canberra, ACT 2600 Australia

Egyesült Államok

Egyetemi, felsőoktatási, kollégiumi könyvtárak

H. Robert Malinowsky
 Manager of Collections Development and Reference
 University of Illinois at Chicago Library
 PO Box 8198
 Chicago, IL 60680-8198

Robert P. Holley
 Interim Dean University Libraries
 Dean's Office
 3100 David Adamany Undergraduate Library
 Wayne State University
 Detroit, MI 48202

Athena Hoepfner
 Electronic Resources Librarian
 University of Central Florida Library
 P.O.Box 162666
 Orlando, Florida 32816-2666

Tina Lau
 Technical Services Librarian
 Cuesta College
 P.O.Box 8106
 San Luis Obispo, California 93401

Susan Hagius
 Reference Librarian
 Sonoma State University
 Rohnert Park, CA 94928

Ann Grafstein
 Coordinator of Circulation
 College of Staten Island/CUNY Library
 2800 Victory Blvd.
 Staten Island, NY 10314

Közkönyvtár

Lynne Puckett
 Reference & Electronics Systems librarian & webmaster
 Parmly Billings Library
 510 North Broadway
 Billings, MT
 USA 59101

Egyesült Királyság

Egyetemi könyvtár

Alan Hopkinson
Head of Library Systems
Middlesex University
Bounds Green Road
London N11 2NQ

Paul Cunnea
Bibliographic Services Manager
Napier University Library Learning Information Services
Edinburgh EH11 4BN

Graeme S. Forbes
Head of Resource Management & Development
Napier University Library
Learning Information Services
Sighthill Court
Edinburgh EH11 4BN

Joanna Wilson
AIS Faculty Service Manager
Allerton Building
University of Salford
Salford M6 6PU

Franciaország

Nemzeti Könyvtár

Catherine Lupovici
Head of the Digital Library Department
Direction des services et des réseaux
Bibliothèque nationale de France
Quai François Mauriac
75706 Paris Cedex 13

Hollandia

Egyetemi könyvtár

Alex C. Klugkist, director
University Library Groningen

Kanada

Parlamenti könyvtár:

Cynthia Hoekstra
Chief, Special Collections
Library of Parliament
Ottawa, Ontario
Canada K1A 0A9
PO Box 8106

Közkönyvtár

Olivia Craster
Head, Acquisitions Department
Vancouver Public Library
350 W. Georgia St.
Vancouver, B. C.

Lengyelország

Egyetemi könyvtár:

Biblioteka Uniwersytecka w Łodzi
Ul. Jana Matejki 34/38
90-237 Łódź

Szakkönyvtár:

Monika Bartosinska
Instytut Fizyki Molekularnej PAN
Smoluchowskiego 17
60-179 Poznań

Németország

Egyetemi, tudományos szakkönyvtár

PD Dr. D. Leseberg
Bibliotheksrat
Chemistry Library of Technical University Braunschweig
Postfach 3329 38023
Braunschweig

Románia

Egyetemi könyvtár

Dan Stoica, Ph.D.
Head of Automation Department
Central University Library „Mihai Eminescu”
Iasi
Str. Oacurari, nr.4

Svájc

Nemzeti könyvtár

Barbara Signori
Cataloguer and Collaborator of the
Working Group on Electronic Publications in the SNL
Swiss National Library
Hallwylstrasse 15
CH – 3003 Bern

Felhasznált irodalom és további irodalom a fejezetek sorrendjében

Terminológia

Könyvtári szakirodalmi tájékoztatói szabályzat. KSZ/2.
Bibliográfiai leírás. Elektronikus dokumentumok, Budapest : KI, 2000. p. 10.

2. Helyi hozzáférésű elektronikus dokumentumok

TÓSZEGI Zsuzsanna: Multimédia a könyvtárban. Budapest, Akadémiai K., 1997, 315 p.

KILLIARD, Patricia Cambridge University Library, E-Collections@JISCMAIL.AC.UK, 2001. március 2.

3.1. Elektronikus folyóiratok, folyóiratarchívumok, katalógusok

HAYES, Helen – SULLIVAN, Shirley: Teljes szövegű elektronikus folyóiratok – és most merre? Fordította Papp István. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás 47.évf. 9-10.sz. 2000. p. 414-421.

MARTON Katalin: Elektronikus folyóiratok Oxfordban. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás 47.évf. 9-10.sz. 2000. p. 403-408.

GAZDAG Tiborné: Projekt – vízió – stratégia? Vissza a definíciókhoz! Az ISSN világrendszer napjainkban. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 47.évf. 11.sz. 2000. p. 458-461.

REYNOLDS, Regina Romano: Az időszaki kiadványok bibliográfiai számbavételének összehangolása a digitális korszakban. Fordította: Gazdag Tiborné. In: Könyvtári Figyelő Ú.f. 9.évf. 4.sz. 1999. p. 875-887.

3.2. Elektronikus könyvek

ORMES, Sarah: It's the end of the world as we know it (and I feel fine) or How I learned to stop worrying and love the e-book. In: Ariadne, 26.sz. 2001.jan.10. URL: <http://www.ariadne.ac.uk/issue26/e-book/intro.html>

4. Előfizetés, ingyenes hozzáférés

HIRTLE, Peter B. Free and fee: future information discovery and access, In: D-Lib Magazine, vol. 7 no. 1 (2001. január).

BLIXRUD, Julia C. – JEWELL, Timothy D.: Understanding electronic resources and library materials expenditures: an incomplete picture, In: ARL newsletter nr. 197. URL: <http://www.arl.org/newsltr/197/pend.html>

6. A szerzői joggal kapcsolatos kérdések

TÓTH Péter Benjamin: A szerzői jog könyvtárakra vonatkozó rendelkezései. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 48.évf. 2.sz. 2001. p. 64-70.

7.1.3. JISC és DNER (Egyesült Királyság)

Bővebb információ: URL: <http://www.jisc.ac.uk/dner/>

7.1.5. JSTOR (Journal STORage)

JSTOR Usage. Alison Murphy reports on the JSTOR electronic journals project.

URL: <http://www.ariadne.ac.uk/issue24/jstor/>

7.1.8. Finnország

SZÁNTÓ Péter: Országos elektronikus információszolgáltatási programok. 1. Finnország: FinELib. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 47.évf. 9-10.sz. 2000, p. 382-388.

7.2.1. Az OCLC On-line Elektornikus gyűjteménye (OCLC) FirstSearch Electronic Collection On-line)

URL: <http://www.oclc.org/home/>

7.2.2. SwetsBlackwell

URL:<http://www.swetsblackwell>

7.2.3. Springer

URL: <http://link.springer-ny.com>

9. Az elektronikus dokumentumok kötelezpéldány szolgáltatása

VITIELLO, Giuseppe: A kötelezpéldányok és a nemzeti bibliográfiai szolgáltatások: Az együttműködési törekvésekből és a konvergencia-jelenségből adódó fejlemények

Teljes angol szöveg: URL: <http://culture.coe.fr> és <http://culture.coe.fr/elt/eng/eculiv0.0.html> Magyar nyelvű tömörítése In: Könyvtári Figyelő Ú.f. 9.évf. 4.sz. 1999. p. 819-833.)

LARIVIERE, Jules: Guidelines for legal deposit legislation. A revised, enlarged and updated edition of the 1981 publication by Jean Lunn, IFLA Committee on Cataloguing. Paris, Unesco, 2000.

URL: <http://www.ifla.org/VII/s1/gnl/legaldep1.htm>

E-könyvekről – óvatos derűlátással. Miközben az elektronikus könyvek ismertsége és megítélése összességében jónak mondható, a potenciális vásárlók aránya mégis alacsony. Piackutatói előrejelzések szerint 2002-re már erősebben lesz érezhető az elektronikus könyvek piaci jelenléte.

A legtöbb olvasó azonban ma még szkeptikus.

(M. G. híradása: <http://consultin.dotkom.hu/rov.php?rovatok/hr/010613-ebook.html>)